

CEVDET YILMAZ (2007) “*Samsun İl Nüfusunun Sosyo - Ekonomik Yapısı, Demografik Nitelikleri ve Coğrafi Dağılım Özellikleri*”, **Geçmişten Geleceğe Samsun, (2. Kitap)**, (Editör: C. Yılmaz), Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı Yay., (269-293), Samsun.

SAMSUN İL NÜFUSUNUN SOSYO-EKONOMİK YAPISI, DEMOGRAFİK NİTELİKLERİ VE COĞRAFİ DAĞILIŞ ÖZELLİKLERİ

Cevdet YILMAZ*

Giriş

Günümüz dünyasının üzerinde çok durulan konularından birisi de nüfustur. Çünkü nüfus, bir yandan en önemli beşerî kaynak, diğer yandan ise bütün problemlerin baş sorumlusudur. Genel olarak ifade edildiğinde nüfus; belirli bir zamanda, belirli bir alanda yaşayan insan sayısı olarak tanımlanabilir. Aşağıda Samsun örneğinde ele alınacağı gibi, bir ülke, bölge ya da il düzeyinde nüfus miktarı ve onun çeşitli özelliklerinin bilinmesi bugünü anlamak ve gelecekle ilgili plânlar yapabilmek açısından son derece gereklidir. Çünkü ülke ya da bölgelerin gelişmişlik ya da geri kalmışlıkları sahip oldukları nüfusun nitelikleri ile ilgilidir. Nüfusun gelişim süreci, kırsal ve kentsel dağılım özellikleri, eğitim ve istihdam şartları gibi hususların bilinmesi bu açıdan çok önemlidir.

Bu çalışmada Samsun ili nüfusunun Cumhuriyet Dönemi içinde sayım yılları itibarıyla gelişim seyri, Türkiye toplam nüfusu içindeki yeri, kırsal ve kentsel dağılımı, nüfusun eğitim, sağlık, istihdam, yaş, cinsiyet, doğurganlık gibi demografik özellikleri ile sosyal ve ekonomik nitelikleri üzerinde durulmuştur. Konunun geniş ve hacimli olması nedeniyle Samsun ilindeki nüfus *hareketleri* başka bir makalede değerlendirilmiş¹, Samsun ili ve Samsun şehri ile ilgili olarak Cumhuriyet Dönemi öncesi nüfus bilgileri ise başka araştırmacılar tarafından yayınlandığı için burada tekrar ele alınmamıştır (bkz. İPEK 1997, ÖZ 1991).

Araştırmada esas olarak T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü² (DİE 2000, 2002; TÜİK 2006) ve Samsun Valiliği İl Sağlık Müdürlüğü³

* Doç. Dr., OMÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü. (cyilmaz@omu.edu.tr)

¹ “Samsun’da Nüfus Hareketleri” için bkz. Sayfa 289-316 arası.

² Devlet İstatistik Enstitüsü’nün adı (kısaca DİE) yapılan son yasal düzenleme ile Türkiye İstatistik Kurumu (kısaca TÜİK) olarak değiştirilmiştir. Türkiye’de ilk modern sayımın yapıldığı 1927’den 2000 yılına kadar olan (2000 dâhil) sayımlar DİE tarafından yapıldığı ve yayınlandığı için kaynaklarda bu tarihlere ait veriler için DİE, sonraki tarihlerde yapılan araştırmalar için ise TÜİK adı kullanılmıştır.

³ Türkiye’de en son genel sayım (*de facto*; kişiler nerede bulunuyorsa orada yazılma şeklinde) 2000 yılında yapılmış ve elde edilen bilgiler 2000 yılı değerleri olarak DİE tarafından yayınlanmıştır. 2007 yılı itibarıyla, bu araştırmanın yayınlandığı tarihlerde, *adrese dayalı* son nüfus sayımı başlamıştı. Eski sayımların aksine sokağa çıkma yasağı uygulanmadan yapılan bu sayımda, sayım işlemi aylarca sürdüğü için,

İl genelinde 1 adet büyük şehir belediyesi, 14 adet büyük şehre bağlı alt kademe belediyesi, 14 adet ilçe belediyesi ve 22 adet belde belediyesi bulunmaktadır. İle bağlı toplam köy (muhtarlık) sayısı 945, bucak (nahiye) sayısı ise 10'dur (**Tablo 1**).

Tablo 1. Samsun ilinde ilçe, köy, bucak ve belediyeler

İlçe	Köy	Bucak	Belediye	Bağlı belediyenin adı
Merkez	78	2	11	Büyükşehir, Canik, Gazi, İlkadım, Atakum, Atakent, Taflan, Altunkum, Kurupelit, Çatalçam, Yeşilkent
Alaçam	53	-	1	Alaçam
Asarcık	29	-	1	Asarcık
Ayvacık	34	-	1	Ayvacık
Bafra	115	2	5	Bafra, Çetinkaya, Doğanca, İkizpınar, Kolay
Çarşamba	119	1	5	Çarşamba, Çınarlık, Dikbiyık, Ağacagüney, Hürriyet
Havza	80	1	3	Havza, Bekdiğın, Ilıca
Kavak	86		1	Kavak
Ladik	56	1	1	Ladik
19 Mayıs	23	-	3	19 Mayıs, Dereköy, Yörükler
Salıpazarı	33	-	1	Salıpazarı
Tekkeköy	32	-	4	Tekkeköy, Aşağıçinik, Büyüklü, Kutlukent
Terme	58	-	10	Terme, Bazlamaç, Evcı, Kocaman, Sakarlı, Kozluk, Ambartepe, Gölyazı, Söğütlü, Hüseyinmescit,
Vezirköprü	137	3	3	Vezirköprü, Gölköy, Narlısaray
Yakakent	12		1	Yakakent
Toplam	945	10	51	

Kaynak: Samsun İl Özel İdaresi.

2. Sayım yıllarına göre nüfusun gelişim süreci

Ülkemizde ilk modern sayımın yapıldığı 1927 yılında Samsun ilinin toplam nüfusu 260.868 olarak tespit edilmiştir. Bu tarihten itibaren il nüfusu bazen hızlı bazen yavaş bir artışla, fakat sürekli büyüyerek 2000 yılında 1.209.137'ye ulaşmıştır (**Tablo 2, Grafik 1**).

Tablo 2. Samsun il nüfusunun yıllara göre gelişimi ve nüfus artış hızları.

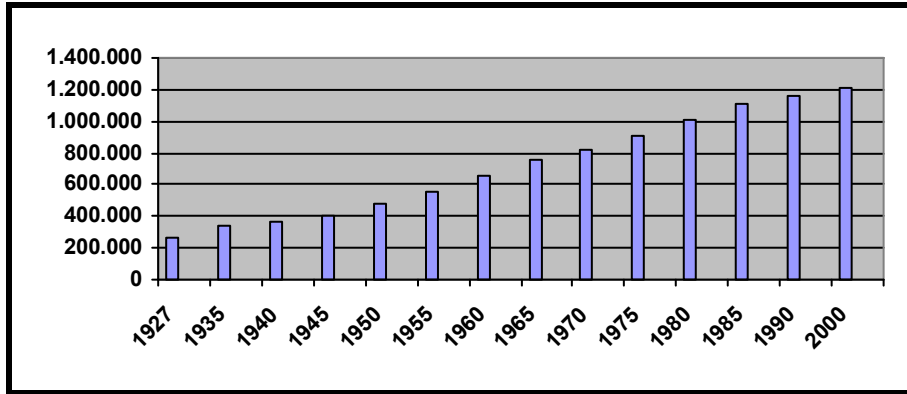
Sayım dönemi	Nüfus miktarı	Nüfus artış Hızı (%)
1927	260.868	-
1935	337.817	32,3
1940	363.384	14,6
1945	407.541	22,9
1950	475.660	30,9
1955	549.156	28,7
1960	654.602	35,1

1965	755.946	28,8
1970	821.183	16,6
1975	906.381	19,7
1980	1.008.113	21,3
1985	1.108.710	19,0
1990	1.158.400	8,8
2000	1.209.137	4,3
2005*	1.229.361	-

Kaynak: DİE 2002

* Samsun İl Sağlık Md. ETF Verileri

Grafik 1. Samsun ili nüfusunun sayım yıllarına göre gelişimi.

İl nüfusunun tarihî gelişim süreci incelendiğinde;

- 1927'den 2000'e Türkiye nüfusu 5 kat artarken Samsun il nüfusu 4,6 kat artmıştır. 1927'de Samsun il nüfusu ülke nüfusunun 1,9'una sahipken bu rakam 2000'de 1,8'e gerilemiştir.

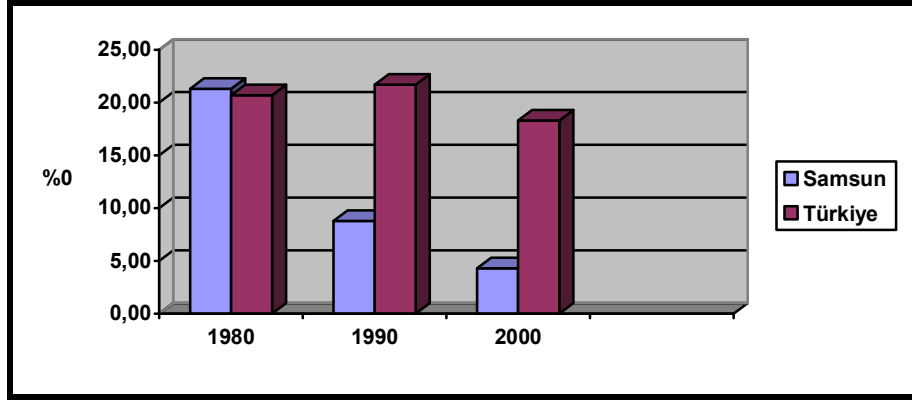
- En düşük artışın %₀ 14,6'yla 1935-1940 arasında, en yüksek artışın da %₀ 35,1'le 1955-60 arasında gerçekleştiği görülmektedir. 1927-1960 döneminde Samsun il nüfusu Türkiye ortalamasının üstünde artarken, 1960-2000 arasında Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. Özellikle 1980'lerden itibaren Samsun ilinin nüfus artış hızı Türkiye genelinde görülen nüfus artış hızından daha hızlı bir düşüş göstermiştir (TEKELİ 2005). 1985 yılına kadar %₀ 20'ler seviyesinde olan nüfus artış hızı 1990'da keskin bir düşüşle önce %₀ 8,8'e, ardından tekrar yarıya yakın bir azalma ile %₀ 4,3'e gerilemiştir. 1990-2000 arası dönemde Türkiye nüfus artış hızı %₀ 18,3 olurken, Samsun ilinde bu değer %₀ 4,3 olarak gerçekleşmesi (**Tablo 3, Grafik 2**) Samsun'da doğumların azalmasından değil, 1980'lerden itibaren Samsun ilinde ekonomik gelişmenin yavaşlamasına paralel olarak dışarıya göç vermesi ile ilgilidir.

Tablo 3. Samsun ve Türkiye'nin nüfus artış hızları (%₀ olarak).

	1980	1990	2000
Samsun	21.3	8.8	4.3
Türkiye	20.7	21.7	18.3

Kaynak: DİE İstatistikleri

Grafik 2. Türkiye geneli ve Samsun ili nüfus artış hızındaki gerileme.

- Nüfus artış hızındaki gerileme 2000-2005 yılları arasında gösteren ETF verilerinde de dikkati çekmektedir. 2001'de %₀ 16,3 olan doğal nüfus artışı, 2002'de %₀ 14,9'a gerilemiş, 2003 ve 2004'te %₀ 8'e düşmüş, 2005'te de %₀ 9 olmuştur. Oranlardaki düşüşü anlamak için şüphesiz doğum ve ölüm sayılarına da bakmak gerekir. Yine Samsun İl Sağlık Md. ETF verilerine göre toplam ölüm sayıları 2001'de 2.461'den 2005'te 2.292'ye gerileyerek çok az bir düşüş gösterirken, yıllık doğum sayısının 2001'de 22.777'den 2005'te 13.244'e düşmesi son derece dikkat çekicidir. Doğal nüfus artışındaki azalmayı ortaya çıkaran esas sebep (il dışına göçlerle birlikte) doğum oranlarındaki işte bu gerilemedir.

- Samsun ilinde görülen nüfus artış hızındaki gerileme DİE'nin yaptığı nüfus projeksiyonlarına da yansımıştır (**Tablo 4**). Nüfus artış hızındaki gerileme ve artan göçlere bakarak yapılan tahminde gelecek 10 yıl içinde Samsun il nüfusünde 50.000'e yakın bir gerileme öngörülmüştür⁴. Aynı dönem içinde kentsel nüfus oranında da belirgin bir artış tahmin edildiği için bu gerileme esas olarak kırsal kesimde ortaya çıkacaktır.

⁴ Fakat DİE'nin tahminleri ile 2005 yılı ETF verileri arasında önemli bir fark vardır. DİE nüfusun 1.193.000'e gerileyeceğini varsayarken 2005 yılı ETF verileri bunun böyle olmadığını göstermektedir. Hiç şüphesiz bu belirsizlik 2007 genel sayım sonuçları açıklandığında netlik kazanacaktır.

Tablo 4. 2000 - 2010 yılları arasına ait nüfus projeksiyonu.

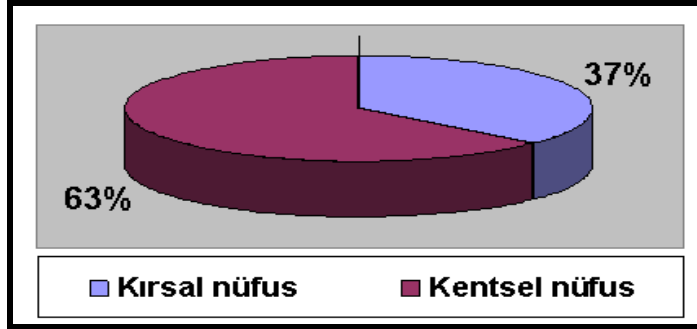
Yıllar	Samsun il toplamı	Şehir	Köy
2000	1.209.137	635.254	573.883
2005	1.193.000	676.000	517.000
2010	1.161.000	718.000	443.000

Kaynak: DİE Tahminleri.

3. Kırsal ve kentsel nüfus

DİE (2002) verilerine göre Samsun il nüfusunun % 52,5'i kentlerde (il ve ilçe merkezlerinde), % 47,5'i kırlarda (köy ve beldelerde) yaşamaktadır. 1927'de ildeki nüfusun % 21,3'ü şehirlerde yaşarken, bu oran 1950'lere kadar böyle devam etmiş, bu tarihten itibaren ise şehirlerin lehine sürekli artış göstermiştir. Bu oran yine de ülke ortalamasının altındadır. 2000 yılı verilerine göre kentsel nüfus toplamı 635.254 olup bunun 363.180'i Samsun şehrinde (il merkezinde) yaşamaktadır.

2005 yılı ETF verilerine göre ise ilin toplam nüfusu 1.229.832 olup, bunun 451.914'i (% 36,75'i) kırsal kesimde, 777.918'i (% 63,25'i) de kentlerde yaşamaktadır (**Grafik 3**).

Grafik 3.

ETF 2005 verilerine göre Samsun ilinde nüfusun kırsal ve kentsel dağılım oranları.

3.1. Kırsal ve kentsel nüfusun (ilçelere göre) artış özellikleri

Samsun ili, Merkez ilçe hariç 14 ilçe⁵, 35 belde ve 951 köye (muhtarlığa) sahiptir⁶. Nüfusun ilçelere göre dağılımına bakıldığında; en

⁵ Samsun'da 1980 sayımında 9 olan ilçe sayısı 1990 sayımında 15'e çıkmıştır. Bu oluşum şu şekilde gerçekleştirilmiştir: 1990 yılına kadar Alaçam'ın bucağı olan **Yakakent**, 10 köyle birlikte (yaklaşık 10.000 nüfusla) Alaçam'dan ayrılarak; **Asarcık** 1987 yılına kadar Kavak'a bağlı bir bucak iken o yıl 12 köyle birlikte Kavak'tan ayrılarak; **Ayvacık** 1990 yılına kadar Çarşamba'nın bucağı iken bu tarihte 20 köyle birlikte Çarşamba'dan ayrılarak; **Salıpazarı** Çarşamba'dan ayrılan 11 köy (yaklaşık 9.500 nüfus) ile Terme'den ayrılan 13 köy (yaklaşık 12.000 nüfus)

fazla nüfusun Merkez ilçede, en az nüfusun ise Yakakent'te olduğu görülmektedir (**Tablo 5**). Bafra, Çarşamba ve Vezirköprü sırasıyla Samsun'un 100.000'in üzerinde nüfusu olan büyük ilçelerini oluşturmaktadır.

Tablo 5. Samsun'da ilçelerin kentsel ve kırsal nüfusları ve artış oranları.

İlçeler	1990			2000			Yıllık nüfus artış hızı (%)		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
Merkez	369.285	304.176	65.109	437.189	363.180	74.009	16.88	17.72	12.81
Alaçam	43.162	12.097	31.065	37.490	11.950	25.540	-14.08	-1.22	-19.58
Asarcık	16.716	1.488	15.228	18.267	1.926	16.341	8.87	25.79	7.05
Ayvacık	24.300	5.375	18.925	24.275	5.650	18.625	-0.10	4.99	-1.60
Bafra	153.701	65.600	88.101	157.010	83.733	73.277	2.13	24.40	-18.42
Çarşamba	128.589	38.863	89.726	131.194	49.189	82.005	2.01	23.56	-9.00
Havza	62.504	17.962	44.542	53.512	19.385	34.127	-15.53	7.62	-26.63
Kavak	32.949	5.745	27.204	27.371	7.871	19.500	-18.54	31.48	-33.29
Ladik	26.757	8.061	18.696	22.041	9.098	12.943	-19.30	12.10	-36.77
19 Mayıs	28.236	6.212	22.024	25.820	8.928	16.892	-8.94	36.26	-26.52
Salıpazarı	28.268	5.504	22.764	25.113	6.303	18.810	-11.83	13.55	-19.07
Tekkeköy	48.730	11.351	37.379	50.476	15.071	35.405	3.52	28.34	-5.42
Terme	84.887	20.381	64.506	82.608	25.052	57.556	-2.72	20.63	-11.40
Vezirköprü	102.503	20.633	81.870	106.139	23.211	82.928	3.48	11.77	1.28
Yakakent	10.620	3.914	6.706	10.632	4.707	5.925	0.11	18.44	-12.30
TOPLAM	1.161.207	527.362	633.845	1.209.137	635.254	573.883	4.04	18.61	-9.94

Kaynak: DİE 2002

İl nüfusunun ilçelere göre dağılışı ve ilçeler düzeyinde kentsel ve kırsal nüfus oranlarının gelişim seyri konusunda şunlar söylenebilir:

1988'de birleştirilerek; **Ondokuzmayıs** Bafra'nın merkezi ve bucaklarından ayrılan 9 köy (yaklaşık 9.100 nüfus) ve Merkez İlçe'nin Taflan bucağından ayrılan 11 köy (yaklaşık 12.370 nüfus) 1988'de birleştirilerek; **Tekkeköy**, Çarşamba ve Merkez İlçe'den ayrılan 30 köy birleştirilerek Samsun'un yeni ilçeleri olmuşlardır.

⁶ Bazı köylerin mahallelerinin bağlı oldukları köyden ayrılarak başka muhtarlık olması, ya da belediyelerin genişlemesi sonucu çevrelerindeki köylerin önce mücavir alan, sonra da belediye sınırları içinde kalarak köy özelliklerini kaybetmeleri gibi nedenlerle köy muhtarlık sayıları her yıl değişmekte, bu yüzden çeşitli kaynaklarda farklı rakamlarla karşılaşılmaktadır.

- 2000 yılı rakamlarına göre Samsun'da nüfusun % 47'si kırsal alanda, % 53'ü ise kentlerde yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızları değerlendirildiğinde gerek kentsel alandaki gerekse kırsal alandaki artış hızları Türkiye ortalamasından daha düşüktür. Örneğin, kırsal alandaki nüfus artış hızı Türkiye'de % 4,21 iken Samsun'da % -9,94'tür.

- 1990-2000 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde il genelinde kentsel nüfus artış hızı %0 18,61 iken, kırsal nüfus artış hızı %0 -9,9 olmuştur. %0 4,04 olan il toplam nüfus artış hızı dikkate alındığında Samsun ili içinde göçlerin bir kısmının kırsal kesimden il içindeki kent merkezlerine doğru olduğu görülmektedir.

-İlçeler düzeyinde bakıldığında %0 8,9 ile Asarcık en fazla, %0 -19,4 ile Ladik en az nüfus artış hızına sahip ilçeler olmuştur. Alaçam, Havza, Kavak, Lâdik ve Salıpazarı toplam nüfus itibarıyla son 10 yılda nüfusu azalan ilçelerdir.

- Kentsel nüfus artış hızlarına bakıldığında ise; en fazla artış %0 36,3 ile 19 Mayıs'ta, en düşük artış da %0 -1,2 ile Alaçam'da gerçekleşmiştir. Bu oran il merkezinde %0 17,7 olmuştur.

3.2. Kırsal ve kentsel nüfusun ilçelere göre dağılım özellikleri

1927'deki ilk sayım sonuçlarına göre Samsun ilinin kentsel nüfus oranı % 21,3 olup, bu oran 1950'li yıllara kadar fazla değişmemiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye genelinde olduğu gibi, Samsun ilinde de kentsel nüfus oranı sürekli artmış, nihayet 2000 yılında % 53 olmuştur (**Tablo 6**). Türkiye ortalaması olan % 65 kent, % 35 kırsal nüfus oranları ile karşılaştırıldığında, Samsun'da kentleşme oranının çok düşük, kırsal nüfus oranının ise hâlâ çok yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Bu orana ilçeler düzeyinde bakıldığında en fazla kentsel nüfusa sahip yerin % 83 ile Merkez ilçe olduğu görülürken, bunu % 53 ile Bafra takip etmekte, diğer ilçelerin tümünde kentsel nüfus oranları kırsal nüfus oranlarının altında yer almaktadır. Bunlardan Asarcık % 11 kentsel, % 89 kırsal nüfus oranı ile en altta yer almaktadır. Merkez ilçe hariç 14 ilçe merkezinin ancak 7'sinin nüfusu 10.000'in üstünde olup, diğerlerinde kırsal karakter belirgin haldedir.

Tablo 6. Samsun ilinin kentsel ve kırsal nüfus miktarı ve dağılım oranları.

İlçe	Toplam nüfus	Kentsel nüfus	Kırsal nüfus	Kent (%)	Kır (%)
Merkez	437.189	363.180	74.009	83	17
Alaçam	37.490	11.950	25.540	32	68
Asarcık	18.267	1.926	16.341	11	89
Ayvacık	24.275	5.650	18.625	23	77
Bafra	157.010	83.733	73.277	53	47
Çarşamba	131.194	49.189	82.005	37	63

<i>Havza</i>	53.512	19.385	34.127	36	64
<i>Kavak</i>	27.371	7.871	19.500	29	71
<i>Lâdik</i>	22.041	9.098	12.943	41	59
<i>19 Mayıs</i>	25.820	8.928	16.892	34	66
<i>Salıpazarı</i>	25.113	6.303	18.810	25	75
<i>Tekkeköy</i>	50.476	15.071	35.405	30	70
<i>Terme</i>	82.608	25.052	57.556	30	70
<i>Vezirköprü</i>	106.139	23.211	82.928	22	78
<i>Yakakent</i>	10.632	4.707	5.925	45	55
TOPLAM	1.209.137	635.254	573.883	53	47

Kaynak: DİE 2002

İl ve ilçeler düzeyinde kentleşme oranlarının bu kadar düşük olması dikkat çekicidir. Nüfusun gelişim sürecine bakıldığında şunlar söylenebilir; Samsun il genelinde kırsal ve kentsel nüfus oranları değişmeye devam edecek, kentsel nüfus oranı artacak, kırsal nüfus oranı daha da düşecektir. Kırdan ayrılan nüfus önce en yakındaki il ve ilçe merkezlerine gidecek, burada başta istihdam imkânları olmak üzere aradığını bulamadığında doğrudan veya kademeli olarak büyük şehirlere yönelecektir. Nitekim Bafra Ovası köylerinde tespit ettiğimiz durum bunu açıkça göstermektedir. Tarımsal faaliyetten yeterli geliri elde edemeyen ova köylüsü önce Bafra ilçe merkezine göç etmekte, burada da aradığını bulamadığında başta İstanbul olmak üzere Bursa ve Kocaeli gibi sanayileşmiş batı illerine yönelmektedir.

ETF 2005 verilerine göre ise Samsun il nüfusunun % 56,3'ü kentlerde, % 36,6'sı köylerde, % 6,9'u da beldelerde yaşamaktadır (**Tablo 7**). Bu rakamlar dikkate alındığında son 5 yılda kentsel nüfus oranı bir miktar daha artış göstermiştir. Merkez ilçedeki değişim özellikle dikkat çekicidir. Kırsal nüfus oranı 74.000'den 40.000'e (% 17'den % 11'e) gerilerken, kentsel nüfus 363.000'den 421.000'e (% 83'ten % 89'a) yükselmiştir. Kentsel nüfusa belde belediyeleri de dâhil edildiğinde Samsun genelinde kentsel nüfus oranı % 60'lara çıkarken, kırsal nüfus % 40'lara kadar gerilemektedir⁷.

⁷ Türkiye'de herhangi bir yerin kent (şehir) kabul edilebilmesi için Sosyal Bilimciler o yerin en az 10.000 nüfusu olması gerektiği görüşündedirler. Fakat DİE belediye teşkilatı kurulan her yeri kent kabul etmekte, nüfusu 2.000'i geçen kırsal yerleşmelerde de belediye teşkilatı kurulabildiği için buralar da (şayet belediye kurulmuşsa) kent sayılmakta ve bunların nüfusları da kentsel nüfusa dâhil edilmektedir. Her ne kadar yeni yasa ile bir yerde belediye kurulması için 5.000 nüfus şartı getirilmişse de, Samsun'da eski beldeler varlıklarını sürdürmektedir. Samsun il genelinde toplam 35 belde vardır ve bunların toplam nüfusları 2005 ETF verilerine göre 84.892'dir.

Tablo 7. 2005 yılı ETF verilerine göre Samsun ilinde kırsal ve kentsel nüfus.

İlçeler	Toplam	Kırsal nüfus	%	Kentsel nüfus	Belde nüfusu*	%
Merkez	489.623	40.736	8,4	421.542	27.345	91,6
Alaçam	33.331	22.053	66,2	11.278	0	33,8
Asarcık	19.309	17.425	90,2	1.884	0	9,8
Ayvacı	24.621	18.668	75,8	5.953	0	24,2
Bafra	150.806	55.966	37,1	87.005	7.835	62,9
Çarşamba	135.339	82.842	61,2	45.128	7.369	38,8
Havza	46.498	26.831	58,1	18.232	1.435	41,9
Kavak	23.370	15.351	65,7	8.019	0	34,3
Ladik	18.639	10.361	55,6	8.278	0	44,4
19 Mayıs	24.895	10.455	42,0	9.792	4.648	58,0
Salıpazarı	21.069	15.508	73,6	5.561	0	26,4
Tekkeköy	50.234	15.809	31,5	17.596	16.829	68,5
Terme	78.131	35.216	45,1	27.306	15.609	54,9
Vezirköprü	103.645	78.875	76,1	20.948	3.822	23,9
Yakakent	9.851	5.115	51,9	4.736	0	48,1
				693.258	84.892	
TOPLAM	1.229.361	451.211	36,7	777.918		63,3

Kaynak: Samsun İl Sağlık Md. * Belde nüfusları kentsel nüfus içinde gösterilmiştir.

İl genelinde nüfusun köylere göre dağılımına bakıldığında da dikkat çekici özellikler göze çarpmaktadır (**Tablo 8**). 951 köy içinde nüfusu 1.000-2.000 arası olan köy sayısı sadece 78'dir. Köylerin büyük kısmı az nüfusludur. Örneğin 951 köyden 256'sının nüfusu 250'nin altında, bunlar içinde 57 köyün nüfusu ise 100 kişinin de altındadır. Kısaca 270.000 kişi kırsal kesimde nüfusu 500'ün altında olan köylerde yaşamaktadır.

Köylerin büyük kısmının az nüfuslu olması yanında, buna bir de köylerin mahallelerden ve tek tek evlerden meydana gelen dağınık yapısı eklendiğinde durum daha vahim bir hal almaktadır. Çünkü köylerin az nüfuslu ve dağınık yerleşme dokusuna sahip olmaları sadece hizmet götürmede zorluklara yol açmamakta, ayrıca getirilen hizmetin maliyetini de arttırmaktadır. Hizmetlerin aksaması kırdan kente göçü teşvik ederken, göçe katılımın artması da köye getirilen hizmetleri âtıl duruma sokmakta, böylece sonu belirsiz bir *sarmal durum* ortaya çıkmaktadır. Genel olarak göçe katılan öncü nüfus aktif ve kendine güvenen kişilerden meydana geldiği için, bu tür insanların kaybeden kırsal yerleşmeler beşeri sermayelerini ve toplum önderlerini de kaybetmiş olmaktadır. Bu durumda köyler daha da içine kapanık hale gelerek her şeylerini devletten bekleyen, girişimci ve katılımcı ruh taşımayan bir kırsal yapının ortaya çıkmasına zemin hazırlamakta, yine bu durum sonucunda da geri kalmışlığı arttıran ve tekrar göçü besleyen ikinci bir sarmal yapı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8. DİE 2002 verilerine göre Samsun ilinde kırsal yerleşmelerin nüfus gruplarına göre dağılışı.

Nüfus grupları	Kırsal yerleşme sayısı	Nüfus toplamı
0 – 250	256	40.190
251 – 500	334	122.906
501 – 750	185	112.577
751 – 1.000	98	85.098
1.001 – 1.250	40	44.294
1.251 – 1.500	24	33.064
1.501 - 1.750	11	17.689
1.751 – 2.000	3	5.758
<i>Köyler toplamı</i>	951	461.576
2.001 – 3.000	20	49.975
3.001 – 5.000	9	32.148
5.001 – 10.000	5	30.184
<i>Belde ve küçük ilçe merkezleri toplamı</i>	34	112.307
GENEL TOPLAM	985	573.883

4. Nüfus yoğunluğu

DİE (2000) verilerine göre Toplam 9.579 km² (göl yüzeyleri hariç 9.083 km²) alan kaplayan Samsun ilinde km² ye düşen kişi sayısı 1927 yılında 28 kişi iken, 2000 yılında 133 kişi olmuştur⁸. Bu rakam 88 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir (**Tablo 9**). Samsun İl Sağlık Md. verilerine göre ise 2005 yılı itibarıyla Samsun ili toplam nüfusu 1.229.832, nüfus yoğunluğu ise km²'ye 128,4 kişidir. Türkiye yüzölçümünün % 1,2'sini oluşturan ilde Türkiye nüfusunun % 1,8'i yaşamaktadır.

Nüfus yoğunluğunun ilçelere göre dağılışına bakıldığında 591 kişi ile Merkez ilçe başta gelirken, bunu takip eden 5 ilçe sırasıyla Yakakent (280), Çarşamba (214), Terme (189), Tekkeköy (160), Bafra (109) ve 19 Mayıs'tır (108). İç kesimde yer alan Kavak, Salıpazarı, Ayvacık ve Vezirköprü ise düşük nüfus yoğunlukları ile dikkati çeken ilçelerdir.

Tablo 9. İlçelerin toplam nüfusları, yüzölçümleri ve nüfus yoğunlukları.

İlçe	Toplam nüfus	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus yoğunluğu
Merkez	437.189	740	591
Alaçam	37.490	589	64
Asarcık	18.267	232	79
Ayvacık	24.275	390	62
Bafra	157.010	1.440	109

⁸ ETF verilerine göre ise 2005 yılı için Samsun'da km²'ye düşen nüfus miktarı 128,4 kişidir. Son 5 yılda önemli bir değişim olmaması, il yüzölçümü değişmediğine göre, nüfus artışının il genelinde durması ve Samsun'un göç vermesi ile ilgilidir.

<i>Çarşamba</i>	<i>131.194</i>	<i>614</i>	<i>214</i>
<i>Havza</i>	<i>53.512</i>	<i>771</i>	<i>69</i>
<i>Kavak</i>	<i>27.371</i>	<i>699</i>	<i>39</i>
<i>Ladik</i>	<i>22.041</i>	<i>465</i>	<i>47</i>
<i>19 Mayıs</i>	<i>25.820</i>	<i>240</i>	<i>108</i>
<i>Salıpazarı</i>	<i>25.113</i>	<i>453</i>	<i>55</i>
<i>Tekkeköy</i>	<i>50.476</i>	<i>316</i>	<i>160</i>
<i>Terme</i>	<i>82.608</i>	<i>436</i>	<i>189</i>
<i>Vezirköprü</i>	<i>106.139</i>	<i>1.660</i>	<i>64</i>
<i>Yakakent</i>	<i>10.632</i>	<i>38</i>	<i>280</i>
TOPLAM	<i>1.209.137</i>	<i>9.083*</i>	<i>133</i>

Kaynak: DİE 2002

* Bu rakama göl yüzeyleri dâhil değildir.

Nüfus yoğunluğunun ilçeler düzeyinde dağılışıma bakıldığında dikkat çeken bir diğer husus da, sahile yakın ilçelerin daha fazla ve daha yoğun nüfusa sahip olmaları, iç kısımda kalan ilçelerin ise bunun tersi özellikler göstermesidir. Bunda şüphesiz Çarşamba ve Bafra ovalarının tarımsal potansiyeli ile Tekkeköy ve 19 Mayıs'taki sanayi faaliyetlerinin etkisi büyüktür. İç kısımların ise dağlık ve engebelik yapısı yanında tarım ve sanayiden de yoksun olmaları ortaya bu sonucu çıkarmıştır.

5. Nüfusun dağılışıma etki eden faktörler

Samsun il genelinde nüfus dengeli ve düzenli dağılmamıştır. Bunun sebeplerini fizikî ve beşerî faktörler olarak iki başlık altında özetleyebiliriz.

5.1. Fizikî faktörler

Samsun ilinde nüfusun dağılışıma etki eden çok sayıda fizikî faktör vardır. Bunlardan bazıları şunlardır;

-Samsun ili genel olarak Karadeniz ikliminin etkisi altındadır. Kıyı kuşağı denizin tesiri ile daha yumuşak hava şartlarına sahipken iç kesimlere geçtikçe karasallık artmaktadır. Kıyı ile iç bölgeler arasındaki bu iklim farkı nüfus ve yerleşmenin kıyı kuşağında toplanmasında etkili olmuştur.

-Samsun ilinde nüfus ve yerleşmenin dağılışıma yüzey şekilleri ve bakı faktörünün de etkisi büyüktür. İlde nüfus esas olarak kıyı kuşağında denize bakan hafif eğimli yamaçlar ile delta düzlükleri üzerinde toplanmıştır.

-Kıyı ile iç kesimler arasında doğu batı doğrultulu olarak uzanan Canik Dağları'nın nispeten yüksek kesimleri hariç, az veya çok ilin hemen her yerinde nüfus ve yerleşmelere rastlansa da, iç kesimlerde özellikle platolar sahasında toplu yerleşmeler hâkimken, dağlık bölgenin yamaç kısımlarında dağınık yerleşme düzeni görülür. Üstelik bu dağınık yerleşmeler Doğu Karadeniz Bölümü'nde görülen ve tek tek evlerden meydana gelen yerleşme şeklinin hemen hemen aynısıdır.

-İlginç olan durum Bafra ve Çarşamba ovalarında da dağınık yerleşmelerin görülmesidir. Ova üzerinde görülen dağınık yerleşmelerin sebebi (göçmenlerin dağınık olarak yerleştirilmesi gibi tarihsel faktörler yanında) fiziki nedenlere dayanmaktadır. Bafra Ovası'nda olduğu gibi, sulak alanların geniş yer tuttuğu sahalarda göllere komşu kesimlerde taban suyunun yüksek olması, hem tarımsal faaliyeti hem de buna bağlı nüfus dağılımını olumsuz etkilemektedir.

5.2. Beşerî faktörler

Nüfus dağılımına etki eden beşerî faktörlerin sayısı oldukça fazladır. Bunların başında *göçler* gelmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Kafkasya bölgesinden gelen göçmenler ile Cumhuriyet Dönemi'nde Balkanlardan gelen mübadillerin devlet eliyle yerleştirilmesi bugün ilde görülen nüfus ve yerleşme kalıbının ana hatlarını ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Diğer sebepler ise;

-Çarşamba ve Bafra ovaları gibi Türkiye'nin 2. ve 3. büyük deltalarına sahip olma ve bu ovalarda yapılan sebzeçilik vb. ticarî tarım faaliyetleri.

-Çarşamba ve Terme gibi düz alanlarda uzun yıllardır yapılan kavakçılık ve son dönemlerde yoğunluk kazanan fındık dikimi. Her iki faaliyetin de (sahipleri açısından) nüfusun başka yerde ikâmet etmesine imkân vermesi.

-Denize kıyısı olması ve geçmişten gelen tecrübe ve birikimi ile balıkçılık sektöründe Türkiye'nin önde gelen illerinden biri olması, balıkçılığa bağlı olarak kıyı kesimlerde çok sayıda kişiye sunduğu imkânlar.

-Başta tütün olmak üzere buğday, ayçiçeği, şekerpancarı gibi sanayi bitkileri yetiştiriciliği. Bunlardan özellikle tütün yetiştiriciliğinin bütün yıla yayılan yetiştirme süresi ve fazla emek istemesi nedeniyle nüfusu uzun yıllar kırdan tutabilmesi, ayrıca Tekel ürünü olması nedeniyle de (son yıllarda değişmekle birlikte) sağladığı garantili gelir sayesinde kalabalık ve büyük köyleri ayakta tutması. Bafra yöresinde olduğu gibi, tütünden elde edilen gelirin bazı yerleşmelerin ekonomik açıdan ayakta kalmasını sağlaması.

-Bakır, Azot, Yem Sanayi, Tekel Sigara Fabrikası, Yaprak Tütün İşleme Atölyelerinin sağladığı istihdam, bu istihdama bağlı olarak gerek başka illerden, gerekse kırdan aldığı göçü şehirde tutması.

-Bölgesinde ticarî ve idarî merkez olma durumu: DSİ, Karayolları, İller Bankası, Köy Hizmetleri gibi kurumların bölge müdürlüklerinin burada olması yanında, özel sektöre ait banka, sigorta vb. kurumlar ile bazı şirket ve kuruluşların bölge yönetimlerinin de burada bulunması.

-İç Anadolu ile Karadeniz arasında köprü vazifesi gören ulaşım kolaylığı, bu kolaylığı ortaya çıkaran deniz ve hava limanları, demiryolu ve

karayolu bağlantılarına sahip olması. Bu konumundan dolayı nakliyecilik alanında çok sayıda kişiye iş imkânı sunması.

-Eğitim, sağlık, para ve bankacılık gibi alanlarda nispeten geniş bir hinterlanda sahip olması. Eğitim ve sağlık alanında kendine olan yeterliliği.

-Üniversite ve askerî tesislere bağlı olarak dışarıdan nüfus çekmesi, idarî merkez olması nedeniyle çok sayıda memur ve ailesine ev sahipliği yapması.

-Geçmişte oynadığı tarihsel rol. Yerel yönetimlerin kendilerini bu tarihî role uygun olarak il genelinde bir şeyler yapmak zorunda hissetmeleri.

-Uzun kıyılar, geniş plajlar, termal kaynaklar vb. turizm potansiyelinin varlığı. Bu potansiyele bağlı olarak (Havza gibi) bir kısım yerleşmelerin varlıklarını sürdürmeleri, Kurupelit-Yörükler arasında olduğu gibi yazlık sayfiye yerleşmelerinin ortaya çıkması.

-Samsun en fazla göçü doğusundaki illerden almıştır. Gelenlerin denize olan tutkunlukları onları hep denize yakın yerlere yerleşmeye sevk etmiş, böylece Karadeniz sahilinden gelenler Samsun'da da yine yerleşmek için çoğunlukla kıyı kesimleri (denizi gören yerleri) tercih etmişlerdir.

-Gerek muhaceret, gerekse mübadele sırasında bölgeye gelen göçmenlerin yerleştirilmesi sırasında takip edilen uygulamaların etkisi.

6. Nüfus değişiminde rol oynayan unsurlar

6.1. Doğumlar (doğurganlık)

Doğurganlık 15-49 yaş arası her 1000 kadına düşen çocuk sayısı olarak tanımlanır. Samsun ilinde doğurganlık oranları 1960 yılına kadar sürekli artış göstermiş ve bu tarihte (1960 yılında) 1000 kadına 747 çocuk seviyesine ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren azalma başlamış 2000 yılında rakam yarıya inmiş, % 54 civarında bir azalmayla 1000 kadında (%₀) 347 çocuğa kadar düşmüştür (DİE 2002).

Doğurganlıkta kullanılan bir başka kriter de kadınlarda doğurganlık yaşının sonu olan 45-49 yaş grubuna gelen ve bunu geçen kadınlar içinde her 1000 kadının o yaşa kadar sahip olduğu çocuk sayısıdır. Bu açıdan bakıldığında da doğurganlığın Samsun'da yine büyük bir hızla düşmüş olduğu görülmektedir. 1970 yılında 45-49 yaş grubu kadınların sahip oldukları ortalama çocuk sayısı 5.8 iken bu rakam 2000'de 4,1'e gerilemiştir (DİE 2002).

Doğurganlık kırsal ile kent arasında da farklılık gösterir. Samsun'da 15-49 yaş grubu kadın nüfus içinde il merkezinde bulunan bir kadın 1,95 çocuk doğururken, bu sayı ilçe merkezlerinde 2,32, köylerde ise 3,11'dir (DİE 2002).

İl Sağlık Md. verilerine göre 2001 yılında 15-49 yaş arası kadın sayısı 343.289; doğum sayısı ise 22.777 iken, 2005'te aynı yaşlardaki kadın sayısında büyük bir değişiklik yaşanmazken (338.614) doğum sayısı % 60'a yakın keskin bir düşüşle 13.244'e gerilemiştir.

6.2. Ölümler

Bir ülke ya da bölgenin geri kalmışlık ya da gelişmişliğini ortaya koyan en önemli göstergelerden biri bebek ölüm oranlarıdır. DİE (2002) verilerine göre Samsun ilinde 1967'de 1000 canlı doğumda yaklaşık 157 bebek ölürken, 1997'de bu sayı 48'e düşmüştür. İl Sağlık Md. verilerine göre ise bebek ölüm oranı 2005'te %o 11'e kadar gerilemiştir. 1-4 yaş arası çocuk ölüm oranı da %o 9'a düşmüştür.

Bebek ve çocuk ölümlerindeki bu düşüş çok önemlidir. Çünkü bebek ölümlerinde Türkiye ortalaması %o 35 civarında olup, gelişmiş ülkelerde bu oran %o 10'un altındadır. Samsun bu rakamlarla gelişmiş ülke ortalamalarını yakalamıştır. Bebek ölümlerindeki düşüşün bir diğer önemi de, bebek ölümleri ile doğurganlık arasındaki ilişkidir. Bebek ölümlerinin fazla olduğu ülke ve bölgelerde (çocukların yaşama garantisinin olmayışı, ailelerin nesillerini devam ettirme içgüdüleri gibi etkenlerle) doğurganlık da fazladır. Bebek ölümleri düştüğünde (bu doğacak her bebeğin hayatta kalma umudunun artması demektir) doğurganlık da düşmektedir. Günümüz dünyasında gelişmiş ülkelerde bebek ölüm oranları düşük, buna bağlı olarak doğurganlık da düşüktür. Geri kalmış ülkelerde de bunun tersi görülür. İşte Samsun'da da bebek ölüm oranlarının bu kadar düşmesi, doğurganlık oranlarının daha da düşeceğinin bir göstergesidir.

ETF (2005) verilerine göre yıl toplam ölüm sayısı 2.292 olup, bunun 1.997'si 45 yaş ve üzeri ölümlerdir.

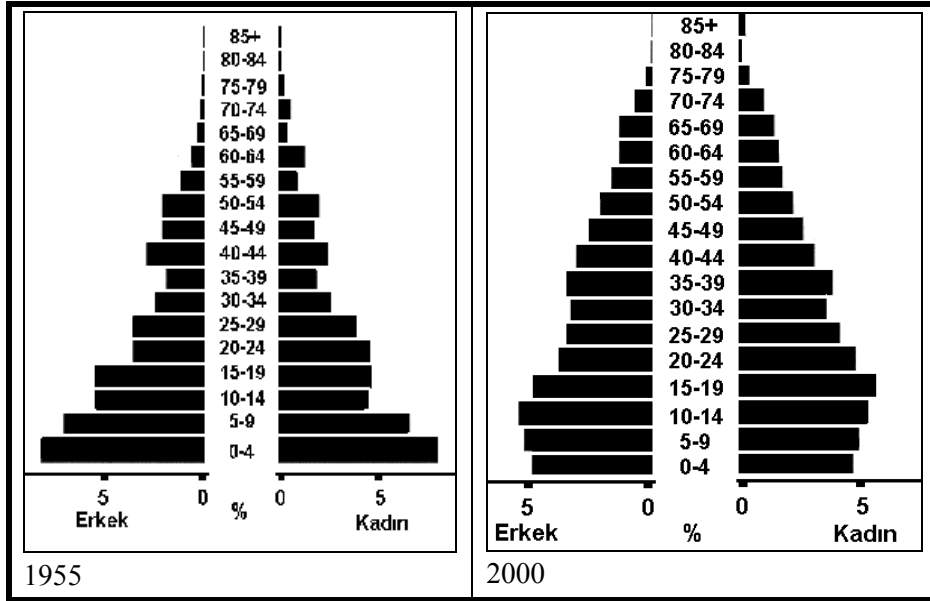
7. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı

7.1. Nüfusun yaş yapısı

Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısındaki değişimi daha net görebilmek için nüfus piramitlerinden yararlanılır. **Grafik 4'**de Samsun il nüfusunun 1955 ve 2000 yıllarına ait piramitleri görülmektedir. DİE (2002) verilerine göre il nüfusunun yaş yapısında son 50 yılda görülen değişim açıkça bu piramitlerde izlenmektedir. 1955'de doğurganlığın fazla olmasına bağlı olarak 0-9 yaş çocuk nüfusunun çokluğu dikkat çekerken, o tarihlerdeki ölüm oranlarının yüksekliğine bağlı olarak yaşlı nüfusun azlığı dikkat çekmektedir. Kısaca 1955 yılına ait piramit doğurganlığın ve ölümlülüğün yüksek olduğu yaş yapısını göstermektedir. Aynı grafikte 35-39 yaş grubunun az olması 2. dünya savaşına denk gelen yıllarda erkeklerin silah

altında olması ve evlenme oranları, buna bağlı olarak da çocuk doğumlarının en az olduğu yıllardır.

Grafik 4. DİE 1955 ve 2000 yılı verilerine göre Samsun ili nüfus piramitleri.

2000 yılı piramidi ise 1955 den çok farklıdır. Bu piramidin en önemli özelliklerinden biri 15 yaşın altındaki nüfusun oranının giderek azalmasıdır. Bu bize, aradan geçen zaman içinde, doğurganlık hızının gerilediğini/azaldığını göstermektedir. Yine bu piramitte ölüm oranlarının da azalması ile yaşlı nüfus kuşağında gözle görülür bir artış dikkati çekmektedir. Samsun'un 2000 yılı piramidi esas olarak gelişmiş ülkelerin nüfus piramidine benzemeye başlamıştır.

2000 yılına ait nüfus piramidinin sayısal verilerini oluşturan nüfusun dar aralıklı yaş gruplarına göre dağılımı **Tablo 10'**da gösterilmiştir.

Tablo 10. Yaş gruplarına göre 2000 yılı nüfus dağılımı

Yaş grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	58.680	56.448	115.128
5-9	62.331	60.090	122.421
10-14	65.513	63.060	128.573
15-19	58.756	66.736	125.492
20-24	46.804	58.070	104.874
25-29	42.343	49.149	91.492
30-34	40.344	43.383	83.727

35-39	42.283	46.108	88.391
40-44	37.447	37.104	74.551
45-49	32.025	31.574	63.599
50-54	26.114	26.999	53.113
55-59	21.290	21.790	43.080
60-64	17.190	19.667	36.857
65-69	17.378	18.313	35.691
70-74	9.881	13.637	23.518
75-79	3.960	5.798	9.758
80-84	1.606	2.588	4.194
85+	1.702	2.740	4.442
<i>Toplam</i>	<i>585.759</i>	<i>623.378</i>	<i>1.209.137</i>

Kaynak. DİE 2002:88

7.2. Ortalama (medyan) yaş

Medyan yaş, nüfusun yaş yapısının yorumlanmasında kullanılan bir ölçüttür. Samsun ilinde 1940-1975 yılları arasında genel olarak 18 olan medyan yaş, 1975-2000 arasında sürekli artış göstererek 2000 yılında erkekler için 25,1 kadınlar için 25,7'ye yükselmiştir (DİE 2002).

7.3. Nüfusun cinsiyet yapısı

Nüfusun cinsiyet özelliklerinin bilinmesi insanların evlilik, doğum, göç ve iş hayatına katılma oranlarının belirlenmesi bakımından önemlidir. Örneğin göçe katılan nüfus öncelikle erkek olduğu için, Türkiye'de göç veren illerde kadın nüfus fazlası, göç alan yerlerde erkek nüfus fazlası dikkati çeker.

DİE (2002) verilerine göre Samsun'da 1927-1940 döneminde 100 kadına 102 erkek düşerken, bu oran 1945-1975 arasında değişmiş, 1975'den sonra ise sürekli azalmıştır. 2000'de 100 kadına 94 erkek düşmektedir. Herhangi bir yerde normal şartlarda kadın ve erkek oranlarının birbirine çok yakın hatta eşit olması beklenir. Bu durumun istisnası göçlerdir. Samsun'da kadın nüfus fazlalığının ilin göç vermesi ile bir ilgisinin olduğuna şüphe yoktur.

ETF verilerine göre ise 2005 yılında Samsun toplam il nüfusunun (1.229.832) % 49,6'sı erkek (610.290), % 50,4'ü kadındır (619.542).

8. Nüfusun eğitim durumu

DİE (2002) verilerine göre Samsun il nüfusu içinde okur-yazarlık oranı erkeklerde % 93,4, kadınlarda da % 79,5'tir. (1935 yılında bu oranlar erkekler için % 29, kadınlar için ise % 7,8'di). Temel eğitimin alt sınır yaşı

kabul edilen 14 yaş ve üstü dikkate alındığında Samsun ilinde en az ilköğretim mezunu olanların oranı da sürekli artmış, 2000 yılında erkeklerde % 36,1, kadınlarda ise % 21,1'e yükselmiştir. Gerek lise mezunları gerekse yüksek öğretim mezunları arasında erkekler bayanlardan iki kat fazladır. Cinsiyetler arasında eğitim düzeyindeki farklılıklar sürmekle birlikte, eğitimdeki gelişmeler de devam etmektedir. Lise mezunlarına bakıldığında, yine 2000 yılına göre, bu oranlar erkeklerde % 12,6, bayanlarda da % 6,6'yı bulurken, yüksek öğretimde ise erkeklerde % 8,2, bayanlarda da % 4'tür.

Tablo 11 ve **Grafik 5**'de Samsun il nüfusunun eğitim durumu ile **Tablo 12**'de bunun cinsiyete göre dağılımı verilmiştir.

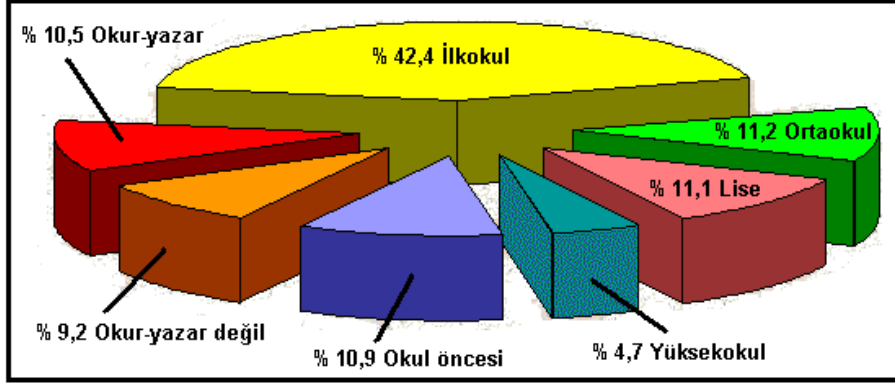
Tablo 11. 2004 yılı ETF verilerine göre nüfusun eğitim durumu (% olarak).

İlçe	Toplam Nüfus	Okul Çağında Değil	Okur-Yazar Değil	Okur-Yazar	İlk-okul	Orta-okul	Lise	Üni-ver-site
Merkez	482.814	10,2	6,0	8,6	38,6	11,8	16,9	7,9
Alaçam	35.760	11,5	11,8	14,4	46,0	8,0	6,5	1,8
Asarcık	20.137	16,1	17,1	14,6	44,2	5,1	2,3	0,6
Ayvacık	25.300	15,5	14,3	15,7	47,8	4,6	1,5	0,6
Bafra	152.796	10,1	9,4	9,8	45,1	11,6	10,3	3,8
Çarşamba	137.427	12,1	11,4	12,4	46,6	8,9	6,6	2,0
Havza	49.180	11,9	13,2	15,7	34,2	13,1	9,2	2,7
Kavak	24.573	10,1	14,8	12,2	46,4	8,4	6,6	1,5
Ladik	19.082	9,0	9,9	9,0	50,6	9,3	9,9	2,3
19 Mayıs	25.290	10,8	10,7	6,4	48,9	11,5	9,4	2,3
Salıpazarı	23.666	11,8	13,0	18,0	44,6	8,4	3,4	0,8
Tekkeköy	50.550	12,0	8,7	12,6	45,8	9,7	9,1	2,2
Terme	77.498	10,8	13,3	10,7	45,3	9,4	8,5	2,1
V.Köprü	109.509	15,8	11,5	13,2	44,1	9,2	4,8	1,4
Yakakent	10.135	11,9	11,0	18,9	43,3	6,2	6,4	2,3

Tablo 12. Nüfusun eğitim durumu ve cinsiyete göre dağılımı (ETF 2005).

Eğitim durumu	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Okul öncesi	68.241	11,2	65.947	10,6	134.188	10,91
Okur-yazar değil	28.924	4,7	84.145	13,6	113.069	9,2
Okur-yazar	62.817	10,3	66.588	10,7	129.405	10,5
İlkokul	261.025	42,8	260.015	42,0	521.040	42,4
Ortaokul	77.441	12,7	60.535	9,8	137.976	11,2
Lise	78.236	12,8	58.682	9,5	136.918	11,1
Üniversite	33.606	5,5	23.630	3,8	57.236	4,7

Grafik 5. Samsun il nüfusunun eğitim durumu

9. Bağımlı nüfus

Nüfusun önemli özelliklerinden biri de bağımlılık oranıdır. Çalışan kişilerin bakmakla yükümlü olduğu (çalışmayan) kişi sayısını ifade etmede kullanılır. İstihdam şartlarına bağlı olarak gelişmiş ülkelerde bağımlı nüfus oranı düşük, geri kalmış ülkelerde ise yüksektir.

Bağımlı nüfus oranı 15-64 yaş grubundaki çalışma çağındaki (çalışabilir) her 100 kişiye düşen 0-14 yaş ile 65 yaş üstü nüfus miktarıdır. Bu tanıma göre; Samsun'da bağımlı nüfus oranı yaklaşık % 58'dir. Bu oranın % 48'i (0-14 yaş arası) genç bağımlı nüfus, % 10'u ise (65 yaş ve üzeri) yaşlı bağımlı nüfustur (**Tablo 13**). ETF 2005 yılı verilerine göre ise toplam bağımlı nüfus oranı % 49'dur. Bunun % 38'i genç bağımlı nüfus, % 11'i ise yaşlı bağımlı nüfustur.

Tablo 13. Bağımlı nüfus oranları

	Samsun			Türkiye
	1980	1990	2000	2000
Genç bağımlılık oranı (0 – 14 yaş arası)	76,9	62,5	47,8	46,3
Yaşlı bağımlılık oranı (65 yaş üstü)	8,2	6,3	9,6	8,8
Toplam bağımlılık oranı	85,2	68,8	57,4	55,1

Kaynak. DİE 2000

10. Özürlü nüfus

DİE (2002) verilerine göre Samsun ilinde özürlü nüfus miktarı 27.528 kişidir. Bunun 15.670'i erkek, 11.858'i kadındır. Özürlü nüfusun % 57'sini erkekler oluşturmaktadır. Özürlü nüfusun % 44'ü (11.483'ü) fiziksel özürlü, % 16'sı (4.048'i) zihinsel özürlü, % 12'si de (3.236'sı) görme özürlüdür. Bunları sırasıyla işitme (1.599) ve konuşma özürlüleri (1.141) takip etmektedir.

11. Hanehalkı büyüklüğü

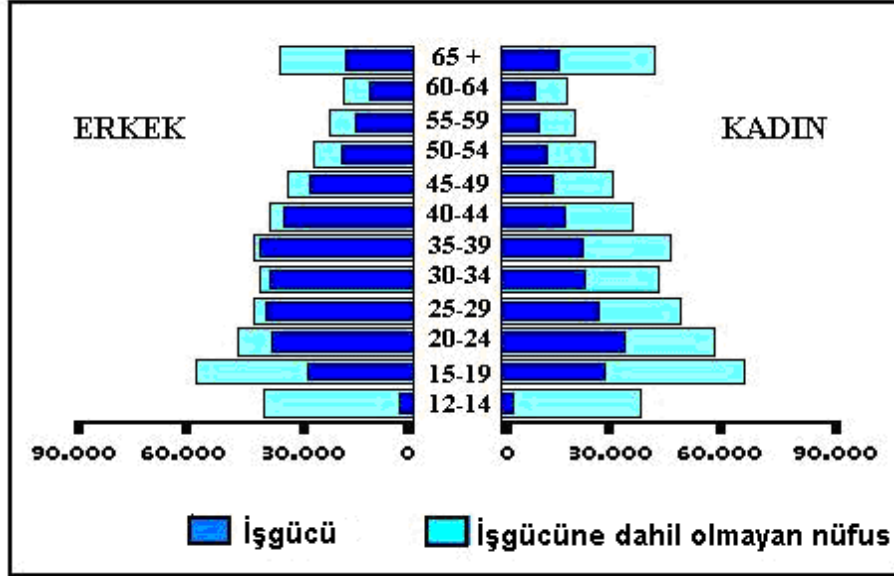
DİE (2002) verilerine göre Samsun ilinde bulunan 265.702 hanenin % 60'ı kentlerde bulunmaktadır. İl genelinde 2000 yılı ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,8'dir. Bu oran 1955'te 6,2; 1980'de 6,1; 1990'da 5,6 idi. Hane halkı sayısı kır ile kent arasında da değişmektedir. Köylerde daha kalabalık aileler görülürken, kentlerde aile küçülmekte, hane başına düşen kişi sayısı azalmaktadır.

ETF 2005 verilerine göre ise toplam hane sayısı 275.393 ve hane başına düşen nüfus da 4,47'dir.

12. İşgücü ve istihdam özellikleri

DİE (2002) verilerine göre, Samsun ilinde işgücüne katılma oranı 1980-2000 yılları arasında sürekli azalmıştır. 1980'de erkeklerin işgücüne katılım oranı % 82,8 iken, bu oran 2000 yılında % 70,5'e gerilemiştir. Aynı dönemde kadınların işgücüne katılım oranı ise % 61,6'dan % 48'e düşmüştür. 25 yaşından itibaren erkeklerde işgücüne katılım oranı artarken kadınlarda azalmaktadır. Kadınların özellikle evlenmeleri ve ardından çocuk sahibi olmaları işgücüne katılımı engelleyen en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (*Grafik 6*).

Grafik 6. Toplam çalışabilir nüfus içinde işgücüne katılım.

Diğer yandan, Samsun'da çalışma çağı nüfusu olarak kabul edilen 12 ve daha yukarı yaş nüfusu normal nüfustan daha hızlı artmakta, işgücündeki nüfus ise toplam nüfus artış hızından daha az artmaktadır. 1980-

2000 arasında 12+ yaş nüfusun yıllık artış hızı binde 15,9 iken işgücündeki nüfusun yıllık artış hızı binde 5,8 olarak gerçekleşmiştir (DİE 2002).

İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında ise (**Tablo 14** ve **15**) şu hususlar dikkati çekmektedir: 1980-2000 arasında istihdamda en büyük paya sahip olan tarım sektöründe istihdam edilenler zamanla azalmaya başlamış, tarımdan sonra en yüksek istihdama sahip hizmet sektöründeki istihdam ise sürekli artış göstermiştir. İnşaat sektöründe çok az bir artış görülürken sanayi sektöründe bir değişim olmamıştır. 1980-2000 yılları arasında hizmet sektöründe % 90,2; inşaat sektöründe % 25,7; sanayide ise % 3,8 istihdam artışı yaşanırken aynı dönemde tarımda % 8,1 oranında bir azalma görülmüştür.

Tablo 14. Samsun ilinde çalışanların sektörel dağılımı.

İlçeler	Çalışanların sektörel dağılımı (%)			Bağımlı nüfus oranı	İşsizlik oranı
	Tarım	Sanayi	Hizmetler		
Merkez	25,31	12,55	62,15	47,00	12,44
Alaçam	83,50	2,97	13,53	72,04	2,90
Asarcık	86,43	1,73	11,84	94,07	1,33
Ayvacık	88,16	1,69	10,15	88,32	1,70
Bafra	68,39	6,78	24,83	56,06	8,07
Çarşamba	74,37	5,68	19,95	60,83	4,68
Havza	79,41	3,40	17,19	64,62	3,64
Kavak	81,16	5,06	13,77	63,88	2,50
Ladik	77,28	5,08	17,64	62,65	3,19
19 Mayıs	75,13	5,67	19,20	59,04	3,85
Salıpazarı	87,56	1,94	10,5	71,85	3,47
Tekkeköy	71,63	9,72	18,65	58,27	3,66
Terme	80,29	3,78	15,94	64,63	3,55
V.Köprü	85,54	1,91	12,55	81,00	2,04
Yakakent	78,35	3,36	18,29	75,21	6,15

Kaynak: DPT 2004:123

Tablo 15. 2000 yılı verilerine göre Samsun'da çalışan nüfusun alt iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı.

İktisadi Faaliyet Kolları	Çalışan Sayısı	Çalışan nüfusun % dağılımı	
	Samsun	Samsun	Türkiye
Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	320.099	63,4	34,5
Madencilik ve taş ocakçılığı	504	0,1	0,4
İmalat sanayi	32.530	6,4	17,3
Elektrik, gaz ve su	1.594	0,3	0,4

<i>İnşaat</i>	18.864	3,7	6,4
<i>Toptan ve per. tic., lokanta ve oteller</i>	39.744	7,9	18,3
<i>Ulaştırma, haberleşme ve depolama</i>	11.900	2,3	5,0
<i>Mali kurumlar, sigorta</i>	8.441	1,7	3,4
<i>Toplum hiz., sosyal/kişisel hizmetler</i>	71.236	14,2	14,3
TOPLAM	505.115	100	100

Kaynak: Samsun İş Kurumu İl Müd.

1980’de tarımda çalışanların oranı % 74,2 iken 2000’de % 63,4 olmuştur. Türkiye ortalamasının % 48 olduğu göz önüne alınırsa Samsun için bu rakam oldukça yüksektir. Buna karşılık idari personel olarak çalışanlar 1980’de % 2,1’den 2000’de % 4,2’ye çıkmıştır. Tarımda gerileme iç göçlerin kaynağını oluştururken idari personel sayısındaki artış bu dönemde çok sık değişen hükümetler ve ekonomideki istikrarsızlık nedeniyle vatandaşların devlette çalışma arzusudur.

2000 yılında çalışanların % 46’sı ücretsiz aile işçisi, % 28,9’u ücretli, % 23,1’i kendi hesabına çalışırken ancak % 2’si işveren durumundadır.

13. İşsizlik

İşsiz nüfus, Nüfus Sayımı’ndan önceki 1 hafta içinde çalışmayan ve bir işle de bağlantısı olmayanlar, iş arayanlar ve son 3 ayda iş bulmak için bir girişimde bulunanların toplam işgücü nüfusu içindeki oranıdır.

DİE (2002) verilerine göre Samsun’da 2000 yılında işsizlik oranı % 6,6’dır. (Bu oran erkek nüfusta %7,2 iken, kadın nüfusta %5,9’dur). Başka bir ifade ile işgücü çağındaki her 100 kişiden yaklaşık 7’si işsizdir. Aynı yıl Türkiye işsizlik ortalamasının % 10 civarında olduğu göz önüne alınırsa Samsun’da işsizlik oranının düşük olduğu söylenebilir. Fakat bu durum yanıltıcıdır. Çünkü işsiz nüfus Samsun’da kalmamakta, göçe katıldığı için işsizlik oranı il genelinde düşük görünmektedir. **Tablo 16**’da Samsun’a ait nüfus-istihdam ve işsizlik rakamları verilmiştir.

Tablo 16. DİE 2000 verilerine göre Samsun’da işgücü ve işsizlik.

<i>Parametreler</i>	1990	2000
<i>Toplam nüfus</i>	1.161.207	1.209.137
<i>İşgücüne dahil olmayan nüfus</i>	265.220	380.081
<i>İşgücü</i>	555.564	541.015
<i>İstihdam</i>	529.584	505.115
<i>İşsiz nüfus</i>	25.980	35.900
<i>İşsizlik oranı (%)</i>	4,7	6,6
<i>İşgücüne katılma oranı</i>	67,7	58,7

14. Sosyal güvenlik

Samsun il nüfusunun % 10'u farklı sosyal güvenlik kurumlarından emekli aylığı almaktadır (**Tablo 17**). (Bu oran Türkiye genelinde % 8,7'dir). İl nüfusunun % 17,2'si ise Emekli Sandığı, Bağ-kur veya SSK'ya bağlı aktif sigortalıdır. Yine Samsun il nüfusunun % 31,8'i de yeşil kart sahibidir (**Tablo 18**). Yeşil kart Türkiye ortalamasınının 14,9 olduğu düşünülürse Samsun bu alanda oldukça kötü durumdadır. 81 il arasında 6. sıradadır. Samsun valiliği kayıtlarına göre 11 Ağustos 2005 tarihi itibarıyla 264.938 kişiye yeşil kart verilmiştir. Bu son rakam ise Türkiye'de yeşil kart sahibi olan nüfusun % 21,9'una denk gelmektedir.

Tablo 17. Samsun'da emekli aylığı alanların ve sigortalıların sayıları

	Emekli Sandığı		Bağ-kur		SSK		Toplam	
	Emekli Aylığı alan	Aktif Sigortalı	Emekli Aylığı alan	Aktif Sigortalı	Emekli Aylığı alan	Aktif Sigortalı	Emekli Aylığı alan	Aktif Sigortalı
Samsun	23.181	39.911	28.674	82.311	69.803	86.693	121.658	208.915

Kaynak: DPT 2003

Tablo 18. Samsun ili yeşil kart bilgileri – (01.01.2006)

İlçeler	DİE 2000 nüfusu	Toplam yeşil kart sahibi kişi sayısı	Yeşil kart sahibi nüfus oranı %
Merkez	437,189	57,447	13,1
Alaçam	37,490	6,918	18,5
Asarcık	18,267	13,199	72,3
Ayvacık	24,275	15,992	65,9
Bafra	157,010	38,295	24,4
Çarşamba	131,194	40,960	31,2
Havza	53,512	10,822	20,2
Kavak	27,371	6,996	25,6
Lâdik	22,041	4,757	21,6
19 Mayıs	25,820	7,362	28,5
Salıpazarı	25,113	18,357	73,1
Tekkeköy	50,476	11,876	23,5
Terme	82,608	25,572	31,0
Vezirköprü	106,139	69,388	65,4
Yakakent	10,632	1,776	16,7
Toplam	1.209.137	329,717	27,3

Kaynak: Sağlık İl Müdürlüğü.

Sonuç

Samsun idarî olarak 15 ilçe 51 belediye 951 muhtarlık yönetimine sahiptir. DİE 2000 verilerine göre kentsel nüfus % 53, ETF 2005 verilerine göre de % 63'tür. Her iki kaynağa göre de Samsun ilinde kırsal nüfus oranı Türkiye ortalamasının üstündedir. Kentsel nüfus oranı Merkez İlçede % 83'e çıkarken, Asarcık ilçesinde % 11'e kadar gerilemektedir. Köylerin yaklaşık 590'ının nüfusu 500 kişinin altındadır. Nüfuslarının az olmasına ek olarak köylerin büyük kısmının dağınık yerleşme dokusuna sahip olması kırsal kesime götürülen hizmet kalitesini azaltmakta, bu durum ek gelir ihtiyacı ile birlikte, kırdan kente göçü teşvik etmektedir. İl genelinde nüfus dengeli dağılmamıştır. Kıyı kuşağında iklim ve toprak şartlarının elverişliliği yanında iktisadi faaliyetlerin daha fazla yer almasına bağlı olarak nüfus yoğunluğu daha fazla, iç kesimler ise daha tenhadır.

2000 yılı verilerine göre il genelinde km²'de 133 kişi olan nüfus yoğunluğu, Merkez İlçede 591'e kadar yükselirken, Kavak'ta 39'a kadar düşmektedir. 1960'tan itibaren doğurganlık oranlarında hızlı bir düşüş yaşanmış 2000 yılında % 34'e kadar gerilemiştir. 45-49 yaş grubu kadın nüfusun sahip olduğu ortalama çocuk sayısı da bu dönemde 5,8'den 4,1'e gerilemiştir. Bebek ölümlerindeki düşüş ise son derece olumlu olup, % 11'lik değer ile Türkiye ortalamasının da altına gerilemiş, gelişmiş ülkeler seviyesini yakalamıştır. Samsun'da yine 2000 yılı verilerine göre ortalama yaş 25 civarında olup, nüfusu oluşturan kadın ve erkek cinsiyet oranları da birbirine eşit durumdadır. Eğitimli insan sayısı ve eğitim kalitesi itibarıyla Türkiye ortalamasına yakın değerler görülen Samsun'da bağımlı nüfus miktarı oldukça yüksek, özürlü nüfus oranı ise % 22 civarındadır. Hane halkı büyüklüğü 4,47 olup bu değer Türkiye ortalamasının altındadır. İşgücüne katılım % 70'ler civarında olup, işsizlik oranı ise % 7 düzeyindedir. Samsun il nüfusunun % 10'u değişik sosyal güvenlik kurumlarından emekli olup, yaklaşık % 32'si de yeşil kartlıdır.

Samsun il nüfusu Cumhuriyet Dönemi boyunca sürekli artarak 2005 yılı itibarıyla 1.230.000'i bulmuştur. 1950-1980 yılları arasında, il dışından Samsun'a yönelik göçlerin de etkisiyle yıllık % 20 civarında artan nüfus, 1990'dan sonra % 10'un altına düşerek hızlı gelişim sürecinden durağanlık dönemine geçmiştir. Bunda hiç şüphesiz ildeki iktisadî gerilemeye paralel olarak, aldığından daha fazla göç vermeye başlamasının etkisi büyüktür. En son % 4,3 olan nüfus artış hızı, il genelinde görülen ekonomik durgunluk ve buna bağlı istihdam sorunları devam ettiği takdirde, il dışına göçlerin de artmasıyla, önümüzdeki yıllarda sifira düşebilir, hatta toplam nüfus miktarında gerileme başlayabilir. Çünkü kırlar hızla boşalmakta, il ve ilçe merkezleri sadece köylerden gelen bu nüfusu değil, kendi nüfuslarını da tutmada zorlandıkları için hem kırlardan hem de ilçe merkezlerinden batıdaki illere doğrudan göçler bütün hızı ile devam etmektedir.

Yaşanan bu gelişmeler nedeniyle 2000’li yılların başı itibarıyla Samsun ili ekonomik açıdan tam bir kırılma noktası üzerindedir. Böyle bir ortamda, sosyo-ekonomik açıdan ilin kalkınması için çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından harcanan çabalar büyük önem taşımaktadır. Bu gayretler olumlu netice verdiği takdirde, Samsun kısa bir süre içinde kendini toparlayabilir ve tekrar bölgesinde çekim merkezi haline gelebilir. Aksi bir durumda ise hızla küreselleşen dünyada Samsun’un ayakta kalması zorlaşır. Bir an önce sorunların tespiti ve çözümü için, ilgili tarafların “*Samsunluluk bilinci*” etrafında toplanması, iş ve gönül birliği yapması şarttır.

KAYNAKLAR

- DİE 1927-2000 arası nüfus sayım sonuçlarına ait istatistikî veriler.
- DİE (2002) **2000 Genel Nüfus Sayımı; 55 - Samsun**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara.
- DPT (2003) **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)**, DPT Yay. No: 2671, Ankara.
- DPT (2004) **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, (Haz.: B.Dinçer-M.Özaslan), DPT Yay., Ankara.
- İPEK, N. (1997) “*Canik Sancağı’nda Nüfusa Dair Bir Değerlendirme*”, OMÜ, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 10, Samsun, (145-160).
- ÖZ, M.(1991) “*Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağı’nda Nüfus (1455-1643)*”, OMÜ, **Eğitim Fak. Dergisi**, Sayı:6, (173-205), Samsun.
- SAMSUN VALİLİĞİ (2006) **2000-2005 Yılı ETF Verileri**, İl Sağlık Md., Samsun.
- TEKELİ, İ. (2005) “*Türkiye’de Nüfusun Mekansal Dağılımında Yaşanan Gelişmeler; (1935-2000)*”, **ODTÜ MFD 2005/1** (22:1), Ankara, (85-102).
- YILMAZ, C. (2002) **Bafra Ovasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası**, Gündüz Eğitim Yay., Ankara.
- www.samsunozelidare.gov.tr (son erişim 28.02.2007)
- www.tuik.gov.tr (son erişim 28.02.2007)
- www.samsun.gov.tr (son erişim 28.02.2007)
- www.samsun.saglik.gov.tr (son erişim 28.02.2007)

